

Ключевые слова: *интонационный контур, синтезатор искусственной речи, пунктограмма, знак препинания, диалогическая речь.*

Lysenko M.,

Taras Chevchenko National University of Kyiv

The article is devoted to the phenomenon of the combined intonational constructs, their specificities into prosodic and stylistic aspects considering to the possibility of their use in voice synthesizers.

Keywords: *intonational construction, voice synthesizers, punctuational mark, dialogic speech.*

УДК 811.131.1:159.922.4

Літинська Н.В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ДОМІНАНТНИХ РИС ІТАЛІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

*Стаття присвячена аналізу деяких трактувань поняття "національний характер" у сучасній лінгвістиці, дослідженню домінантних рис італійського національного характеру, об'єктивованих лексемами *arte d'arrangiarsi, dolce far niente ma furbizia*, проведенню компонентного аналізу, що дозволив виокремити головні когнітивні ознаки номінацій, що репрезентують етнічні характеристики представників італійської лінгвокультури.*

Ключові слова: *національний характер, лінгвокультура, стереотип.*

У сучасному мовознавстві **актуальними** є дослідження в новій міждисциплінарній галузі – етнолінгвістиці, у межах якої сформувалося твердження про те, що кожна мова по-своєму відображає картину світу та відтворює певні уявлення про навколишню дійсність. Ця галузь мовознавства спрямована на вивчення віддзеркалення в мові й мовленнєвій діяльності етнічної свідомості, менталітету, національного характеру, матеріальної та духовної культури народу [Селіванова 2008, 252].

Національний характер визначається як сукупність найбільш виразних особистісних ознак (фізичних і духовних) психічного складу, притаманних представникам певного етносу [Селіванова 2008, 272]. У різноманітних трактуваннях національного характеру вчені переважно сходяться на думці про те, що він є сукупністю

специфічних психологічних рис, способу мислення, звичок, традицій, властивих певній соціально-етнічній групі. Під національним характером розуміється наявність у представників тієї чи іншої культурної традиції таких загальних особистісних елементів та структур, що забезпечують загальні для всіх них (або домінуючі у них) форми сприйняття, поведінки та мислення [Николаев 1998, 74].

Серед домінуючих трактувань національного характеру в сучасній науковій літературі переважають такі його визначення: 1) психологічні особливості, притаманні всім представникам певної нації, що відрізняють її від інших націй; 2) сукупність психологічних рис та якостей, якими наділена більшість представників певної нації; 3) тип особистості, що позиціонується як ідеальний, взірцевий, репрезентативний для певної нації; 4) типові особливості поведінки й мислення, які відрізняють представників тієї чи іншої нації і які об'єктивуються в різних формах культури; 5) особливий склад розуму, що відображається у картині світу, світорозумінні, світогляді, поведінкових та мотиваційних настановах; 6) сукупність цінностей, ідеалів, переконань, яка детермінує спосіб життя певного етносу [Кузнецова 2011, 82-83].

У роботах С.Г. Тер-Мінасової національний характер визначається не просто як сукупність властивих тільки певному народу рис, але й як своєрідний набір універсальних загальнолюдських характеристик [Тер-Минасова 2004, 243]. Автор виокремлює і досліджує такі основні джерела стереотипних уявлень про національний характер: 1) міжнародні анекдоти; 2) національну літературу; 3) фольклор; 4) національну мову, яка відображає, формує та зберігає стереотипні уявлення про національний характер [Тер-Минасова 2004, 245].

Складність та суперечливість поняття національного характеру полягає у тому, що воно є віртуальним і передбачає досить високий ступінь узагальнення, адже психіка кожної людини індивідуальна. Проте багато вчених погоджуються з тим, що національний характер встановлюється за найбільш яскравими психологічними якостями, що й робить кожний етнос індивідуальним та відмінним від іншого.

У трактуванні поняття національного характеру існують також і термінологічні розбіжності. Н.А. Єрофеев уживає термін "етнічне

уявлення" – словесний портрет чи образ іншого народу [Ерофеев 1982, 136]. С.М. Арутюнян користується визначенням "психологічний склад нації" – своєрідна сукупність різнопорядкових явищ духовного життя народу" [Арутюнян 1966, 136]. Однак, термін "національний характер" залишається найбільш уживаним.

Поняття "національний характер" співвідноситься із поняттям "стереотип" і часто ототожнюється з ним, оскільки обидва формуються під впливом історичних та культурних чинників певної нації. Стереотип є механізмом людської свідомості, оцінний бік якого формується під впливом культурного середовища. Культурне наповнення стереотипу виступає вирішальним чинником, що зумовлює приєднання індивіда до певної групи. У широкому контексті це дає змогу розглядати стереотипи як джерело відомостей про національний характер, а отже – як джерело екстралінгвістичних знань про ту чи іншу націю, які можуть допомогти краще зрозуміти її культуру та ментальність [Гареева 2012, 60].

Відмінність між національним характером і стереотипом полягає у тому, що національний характер є родовим поняттям, що включає в себе стереотип як його складник. Національний характер виявляється у стереотипах сприйняття, відчуття, поведінки й встановлюється не лише шляхом самооцінки, але й на підставі стереотипізації рис характеру інших етносів.

У нашому дослідженні ми ставимо за **мету** проаналізувати найхарактерніші риси італійського національного характеру – вміння пристосовуватись, лінощі та хитрість, вербалізовані словосполученнями *l'arte d'arrangiarsi, il dolce far niente* та лексемою *furbizia*.

Наукова новизна полягає у лінгвістичному моделюванні феномена національного характеру, описаного як набір організованих когнітивних ознак, що дозволяє виявити специфіку аксіологічних домінант італійської лінгвокультури.

Матеріалом слугують лексичні одиниці, фразеологізми, паремії, у яких об'єктивуються головні риси італійської лінгвокультурної спільноти.

Значний вплив на формування італійської національної свідомості здійснив італійський кінематограф післявоєнного періоду, а саме італійська комедія 50-70-х років, яка засобом представлення низки антигероїв, втілює образ типового італійця та

культивує його національний стереотип. Фільми цього періоду іронічно демонструють ненадійність та безпорадність італійських чоловіків та підкреслюють першорядну роль жінки та сім'ї в їхньому житті. У цей період зароджуються такі константи італійської культури як *mammismo*, *familismo*, *trasformismo*, *arte d'arrangiarsi*. Найбільш симптоматичним є образ італійця "маминоного синочка", що вербалізується субстантивом *tammone*, утвореним від іменника *tamma* за допомогою збільшувального суфікса *-one*. Автор терміна *tammone*, письменник та журналіст К. Альваро, у своїх працях, присвячених звичаям італійців, визначив занадто тісний зв'язок між матір'ю та сином "комплексом італійців" [Alvaro 1952, 185]. У лексичному складі сучасної італійської мови нещодавно з'явилась оціночна лексема *bamboccione*, похідний іменник від *bamboccio* – "карапуз", що також передає ідею інфантильності італійців, які серед європейських націй найпізніше залишають батьківський дім.

Опитуючи італійців щодо рис їхнього національного характеру, на перше місце на шкалі чеснот респонденти поставили характеристику *l'arte d'arrangiarsi* [Gentile 2010, 28] – мистецтво улаштовуватися, пристосовуватися до обставин із використанням нечесних методів, таких як хитрість, спритність, маніпулювання, пристосовування. Зародження та становлення цієї національної характеристики пов'язується із виходом однойменного фільму 1954 року. Поведінка головного героя, який вправно змінює політичні погляди та використовує власні знайомства у кар'єрі, одразу розпізналась італійцями, як інстинктивна схильність, компонент італійського менталітету [Patriarca 2010, 247]. Завдяки цій характеристиці італійці здобули репутацію нації авантюристів – *popolazione di avventurieri*.

Італійці визнають *arte d'arrangiarsi* найхарактернішою рисою своєї нації та гордяться цим, називаючи самих себе *maestri d'arte d'arrangiarsi*. Винятковість цієї риси характеру для італійського етносу об'єктивується за допомогою суперлативу: *gli italiani sono i piu abili nell'arte dell'arrangiarsi*; прислівника виключності: *Arte d'arrangiarsi e' una caratteristica puramente italiana*. Укоріненість цієї характеристики в італійській мовній свідомості актуалізується атрибутом *antico*: ***Agli italiani non resta che l'antica arte italiana dell'arrangiarsi***; *L'arte d'arrangiarsi è un difetto antico che ha ragioni storiche nel passato*.

Ця характеристика часто сприймається італійцями позитивно, інколи з нею пов'язують креативність, уміння мислити творчо, знаходити нестандартні рішення. У працях, присвячених аналізу національного характеру, *arte d'arrangiarsi* часто асоціюється з мистецтвом, модою, підприємництвом, кулінарією, стилем життя. Цим пояснюється велика кількість художників, дизайнерів, кулінарів, архітекторів, стилістів серед італійців.

Аналіз лексикографічних джерел та контекстів, у яких трактується характеристика *l'arte d'arrangiarsi*, показав, що вона включає такі основні компоненти значення: 1) вміння пристосовуватись, адаптуватись: *capacità di adattamento/adequamento, cavarsela da soli, fare di necessità virtù, vivere d'espediti; darsi da fare addattandosi alle circostanze*; 2) піклування про власні інтереси: *trasformismo opportunista, provvedere a se stessi, calpestare gli altri, approfittarsi*; 3) креативність, геніальність, новизна: *capacità innovativa e creativa, genialità, inventiva, improvvisazione*; 4) хитрість: *comportamento di furbizia, sbarcare il lunario con le gherminelle più creative e imprevedibili*; 5) пошук найкоротшого, найлегшого шляху: *prendere una scorciatoia, aggirare i problemi/gli otacoli*; 6) нечесність: *maneggi, disonestà, inosservanza della legge, trasgressione di leggi, espediti illeciti, barare e improvvisare per sopravvivere*; 7) протекціонізм: *conoscenze giuste, privilegi*, 8) безсоромність: *spregiudicatezza, assenza degli scrupoli, cinismo*; 9) шкідливий вплив: *la più deprecabile, la più esiziale, quella che più nuoce alla nostra immagine* [Dizionario della lingua italiana 2004-2005, 193].

Італійська національна характеристика *l'arte d'arrangiarsi* включає ознаку, що вербалізується лексемою *furbizia*. В італійській буденній свідомості існує неоднозначне сприйняття цієї риси. Аналіз паремій з компонентом *furbizia*, які демонструють оцінне ставлення носіїв італійської мови до цієї характеристики, показав, що у традиційному розумінні хитрість сприймається негативно. В основу інтерпретації покладені такі ознаки: 1) хитрість – гріх: *Quando i furbi vanno in processione, il diavolo porta la croce*; 2) хитрість – укорінена в людській психіці якість: *Chi e' stato furbo una volta, e' sempre considerato tale*; 3) хитрість протиставляється наївності: *Il semplice sbaglia per ignoranza, il furbo per malizia; Tutte le mattine s'alzano un furbo e un bischero: se s'incontrano l'affare è fatto; Senza 'e fesse 'e deritte nun campano* (неап.діалект): *Senza*

stupidi, i furbi non vivono); 4) взаєморозуміння між хитрими: *Tra furbo e furbo mai si camuffa*; 5) різні ступені хитрості: *Per conoscere un furbo, ci vuole un furbo e mezzo*; 6) обмеженість хитрості: *I furbi hanno la vista corta*.

Негативна конотація характеристики *furbo* виявляється в порівнянні її зі злодійством: *Dare del "furbo" a chiunque, a qualcuno, a chicchessia, significa "ladro"*. Часто таке порівняння вживається стосовно італійського уряду, який сприймається італійцями категорично негативно: *Italiani "furbi"? Italiani ladri! ...soprattutto quelli che ci governano... e tutto il resto appresso!*

Динамічна природа національного характеру та системи цінностей італійців виявляється у зміні сучасної інтерпретації хитрості, яка в деяких контекстах вживається як синонім до *intelligenza*. Італійський журналіст Дж. Предзоліні красномовно описує цю якість, поділяючи італійське суспільство на дві категорії – хитрих та дурнів: *I cittadini italiani si dividono in due categorie: i furbi e i fessi*. Італійці не засуджують цю якість, а навпаки, висловлюють повагу до тих, хто наділений нею. Деякі автори навіть стверджують, що в Італії панує ідеологія хитрості: *furberia italiana che è una potentissima ideologia con un solo comandamento: amare Dio e fottere il prossimo* [La Prima pagina, 2012] та культ і захоплення хитрістю: *L'Italiano ha un tale culto per la furberia, che arriva persino all'ammirazione di chi se ne serve a suo danno*.

Оцінність хитрості, вербалізованої лексемою *furbo*, виявляється у її похідних із продуктивними суфіксами: *furbacchione, furbetto, furbastro* та багатому синонімічному ряді: *astuto, dritto, imbrogliatore, figlio di buona donna, truffatore, manigoldo, farabutto, birba, birbante, briccone, volpone, impostore, malandrino, perspicace*. Семантична сполучуваність лексеми *furbo* представлена такими словосполученнями: *furbo di tre/sette cotte* – "неприторений шахрай", *furbo matricolato, furbo bollato e trincato* – "патентований" хитрун" та метафоричними виразами, у яких актуалізується ознака порівняння з лисицею та дияволом: *furbo come una volpe, più furbo del diavolo*.

Для італійського соціуму характерним є повільний темп життя, недостатня активність. Італійці відомі своєю неохотою до праці та гаєнням часу. Недостатність активності італійців підтверджується статистичними даними: сучасні італійці, особливо жителі півдня, порівняно з іншими європейськими націями, мають високий

показник лінощів, мало рухаються, недостатньо займаються спортом і ведуть сидячий спосіб життя [Corriere della sera, 2010].

Ця характеристика відображається у словосполученні *il dolce far niente* – "приємне байдикування, бездіяльність", утвореному шляхом субстантивації дієслівного виразу *far niente* ("нічого не робити") та атрибутом *dolce* ("солодкий", "приємний"), що зменшує негативну конотацію цієї характеристики. Автором виразу вважається К. Лоцці, який у своїй книзі "Dell'ozio in Italia" назвав неохоту до праці головним недоліком італійців і сприяв поширенню цього стереотипу за межами країни [Lozzi 1870, 8]. Д. Каріна вважає лінощі найбільш небезпечною рисою характеру італійців, яку він назвав "*condizione viziosa dell'animo*": *un ostacolo a fare il bene e, ancora peggio, a impedire il male* [Carina 1871, 121]. А. Мадзоліні зауважує, що як усі південні народи, італійці не мають достатньої енергії та наполегливості, що є причиною їхньої пасивності [Mazzoleni 1878]. Саме тому, одним із стереотипів італійців є образ, вербалізований словосполученням *Pizza, sole e mandolino*, що репрезентує італійців як народ, що любить піцу, сонце та грає на мандоліні.

Поняття *il dolce far niente* відображається у дієсловах та сталих словосполученнях: *oziare, stare in ozio, starsene in ozio, poltrire, poltroneggiare, cazzeggiare, cullarsi nel dolce far niente*. Негативне ставлення до ледарства в італійській лінгвокультурі реалізується у паремії *l'ozio è il padre di tutti i vizi* – "неробство – батько усіх пороків".

Дієслова, що позначають гаєння часу, об'єднані двома основними ознаками: коливального, нецілеспрямованого руху: *giostrare, gironzare, gironzolare, bighellonare, andare a zonzo, ciondolare, dondolare* – "вештатись", "тинятись", та забавляння, дитячих справ, незначущості: *aggeggiare* – "тинятись", "гаяти час на безкорисні справи" (похідне дієслово від іменника *aggeggio* – "дрібниця", "дурниця", що своєю чергою походить від французького *agiets* – "іграшка", "дрібничка"), *gingillarsi* – "бавитись", *ninnolare* – "гаяти час", інтенсифікатор дієслова *ninnare* – "заколисувати"; *pettinare le bambole* (в основу фразеологізму покладена когнітивна ознака жіночої діяльності – причісування ляльок, оскільки традиційно жіночі справи вважаються менш важливими порівняно з чоловічими).

Для позначення лінивої, неактивної людини вживають такі оцінні номінації: прості та похідні іменники *pigro, pigrone, lavativo*

– "ледар", *lazzarone* – "нероба", *poltrone* – "той, хто любить сидіти у кріслі", "домосід", *nebulone*, *bighellone*, *pelandrone*, *badalone*, *flâneur* (похідне від французького запозичення *flâner* – "вештатись"), *sedentario*, *pantofolaio*, *gingillone*, *girellone*; прикметники: *inetto*, *indolente*, *apatico*, *svogliato*, *scioperato*, *sfaccendato*, *svagolato*, *sfaticato*; складні іменники: *fannullone* (derivat від дієслівного виразу *fare nulla*, утворений за допомогою збільшувального суфікса *-one*), *battifacca*, *pappaceci*, *mangiaguadagno* – "той, хто живе за рахунок інших", *perditempo*, *perdigiorno*, *perdigionata*, *acchiappafarfalle*, *acchiappamosche*, *chiappanuvole*.

Фразеологізми на позначення лінощів включають словосполучення із антономазійним компонентом *ichelaccio* (зневажлива форма власного імені *Michele*): *fare il ichelaccio*, *fare la vita di ichelaccio*, *fare l'arte di ichelaccio* – "вести безтурботний спосіб життя"; *stare con le mani in mano* – "сидіти, склавши руки", *stare in panciolle* – "байдикувати", *aspettare che venga maggio* – "сидіти без діла". Поняття "гаяти час" реалізується також у фразеологічних сполученнях: *metterla in musica*, *portare l'acqua con la salimbacca*, *fare storiare qualcuno*, *farsi le pippe*, *andare attorno/andare dattorno*.

Отже, домінуючі риси італійського національного характеру вербалізуються лексемами *l'arte d'arrangiarsi*, *il dolce far niente ma furbizia*, що втілюють ряд когнітивних ознак (вміння пристосовуватись, креативність, нечесність, небажання працювати), які структурують усталені риси італійського менталітету.

Перспективою дослідження є подальше виокремлення та аналіз характерних рис та стереотипних уявлень про себе італійської мовної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнян С.М. Нация и ее психический склад / Сурен Мартиросович Арутюнян. – Краснодар : Изд-во Краснодар. гос. пед. ун-та, 1966. – 271 с.
2. Гареева М.Р. Лінгвокультурні стереотипи у французькому медійному просторі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 "Романські мови" / Марина Равільївна Гареева ; Київськ. нац. ун-ет ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 215 с.
3. Ерофеев Н.А. Туманный Альбион. Англия и англичане глазами русских / Николай Александрович Ерофеев. – М. : Наука, 1982. – 136 с.

4. *Кузнецова Е.В.* Самоопределение народа: национальный менталитет // *Философия. Культурология. Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского.* – Серия "Социальные науки" / под. ред. Золотаренко Сергея Георгиевича. – Н.Новгород : Изд-во ННГУ, 2011. – № 2 (22). – С.80-85.

5. *Николаев В.Г.* Концепции национального характера // *Культурология XX век. Энциклопедия.* – СПб. : Университетская книга, 1998. – Т.2. – С.74.

6. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [Підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.

7. *Тер-Минасова С.Г.* Роль языка в формировании личности. Язык и национальный характер / Светлана Григорьевна Тер-Минасова // *Этносоциолінгвістика: хрестоматія* / авт.-сост. Н. И. Коновалова. – Екатеринбург, 2004. – С. 241-249.

8. *Alvaro C.* Il mammismo, in Id., *Il nostro tempo e la speranza. Saggi di vita contemporanea* / Corrado Alvaro. – Milano : Bompiani, 1952. – P.183-190.

9. *Dizionario della Lingua Italiana* : [Giacomo Devoto, Giancarlo Oli ; a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone]. – Firenze : Le Monnier, 2004-2005. – 3188 p.

10. *Carina D.* *Dell'ozio in Italia. Osservazioni* / Dino Carina. – Forlì : Febo Gherardi, 1871. – XVI. – 114 p.

11. *Gentile E.* Né stato, né nazione: italiani senza meta / Emilio Gentile. – Roma : Laterza, 2010. – 112 p.

12. *Lozzi C.* *Dell'ozio in Italia* / Carlo Lozzi. – Torino : Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1870-71. – I vol. – 441 p.

13. *Mazzoleni A.* *Il carattere nella vita italiana* / Angelo Mazzoleni. – Milano : Galli e Omodei, 1878. – XI. – 339 p.

14. *Patriarca S.* *Italianità: la costruzione del carattere nazionale* / Silvana Patriarca. – Roma-Bari : Laterza, 2010. – 317 p.

15. *Prezzolini G.* *Codice della vita italiana* / Giuseppe Prezzolini. – Roma : Editore Robin, 2003. – 83 p.

16. *Corriere della sera*, 22 ottobre 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.corriere.it/salute/10_ottobre_22/attivita-fisica-italiani-pigri_172d8ff8-dde7-11df-a41e-00144f02aabc.shtml.

17. *La Prima pagina*, 20 agosto, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.laprimapagina.net/editoriali/1404-italiani-furbi-e-manigoldi.html>.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013.

Литинская Н., асп.,
Институт филологии КНУ им. Т.Шевченко

**ВЕРБАЛИЗАЦИЯ ДОМИНАНТНЫХ ЧЕРТ
ИТАЛЬЯНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА**

Статья посвящена анализу некоторых трактовок понятия "национального характера" в современной лингвистике, исследованию доминантных черт итальянского национального характера, объективированных лексемами arte d'arrangiarsi, dolce far niente и furbizia, проведению компонентного анализа, позволяющего выделить главные когнитивные признаки номинаций, которые репрезентируют этнические характеристики представителей итальянской лингвокультуры.

Ключевые слова: национальный характер, лингвокультура, стереотип.

Litynska N., postgraduate student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**VERBALIZATION OF PREDOMINANT FEATURES
OF THE ITALIAN NATIONAL CHARACTER**

The article deals with the analysis of some interpretations of the notion of "national character" in the modern linguistics, the predominant features of the Italian national character expressed by the lexemes arte d'arrangiarsi, dolce far niente and furbizia are investigated. The main cognitive features of the names that represent ethnic characteristics of the members of the Italian linguistic culture are identified by means of the component analysis.

Key words: national character, linguistic culture, stereotype.

УДК 811.161.2'28(=11):811.161.2'27

Лопушанський В.М., к.психол.н., доц.,
Пиц Т.Б., к.філол.н., доц.,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка

**НІМЕЦЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У
БОЙКІВСЬКОМУ ГОВОРІ: КІЛЬКІСНИЙ,
ТЕМАТИЧНИЙ І СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Статтю присвячено проблемі дослідження німецьких лексичних одиниць у бойківському говорі. Розглядаються сфери використання